

SZOMSZÉDAINK

ÚJABB ELMÉLET A CSEH-TÓT ÁLLAMEGYSÉG BIZTOSÍTÁSÁRA

A CSEH-TÓT köztársaság megalakulása óta a nemzeti ellentétek áthidalása érdekében néhányan a svájci föderációs rendszer bevezetését és ezzel kapcsolatban az állam neutralizálását propagálták. Nemrég a német Peters foglalkozott e kérdéssel:

„A cseh nép részére nagyon is csábító lenne a feladat, hogy az európai hatalmi rendszerben a már neutralizált Svájc mellett a második gócpont legyen. Ez még mindig elég alkalmat nyújtana ahhoz, hogy az összes kérdésekhez hozzáshóhasson, azonban azt a lehetőséget kizárja, hogy egy európai háború esetén szintén szenvedjen.“¹

A svájci rendszer és a neutralizálás cseh eszméje csakis a felbomlás előli aggodalomból született. A csehek tíz esztendő óta egyebet sem tesznek, mint hogy új államuk biztosításának módjai felett töprengenek. A diszkusszió tárgyát alkotó megoldások között a neutralizálás eszméje megvalósíthatatlan, mert a mai európai hatalmi csoportosulásban a cseh«tót államot a nyugati hatalmak kifejezetten offenzív rendeltetéssel alkották meg. Ezt az államot eleinte a németellenes erődvonal legexponáltabb bástyájának akarták kiépíteni, majd reabíztták a magyar nemzet elleni háborús ideológia és hajsza középeurópai ébrentartását. Egy ilyen államot, mely háborús rendeltetéssel hivatott életbe, neutralizálni nem lehet, mert ebbe nemcsak azok, akik neki ezt a rendeltetést adták, nem fognak beleegyezni, hanem szomszédjai sem. Ezt a csehek is tudják és azok, akik a mai hegemonisztikus kormányzatban az állam jövőjének veszélyeztetését látják, legalább a nemzeti autonómiák rendszerének megvalósítását követelik. E józan ítéletű férfiak száma nagyon kevés és a cseh hegemonizmus által szaturált cseh közéletben teljesen elszigetelten állnak. Közéjük tartozik Rádl Emanuel dr., a prágai cseh egyetem filozófiai tanára, aki legutóbb megjelent igen tanulságos munkájában ² az állam felborulásának lehetőségeire mutat reá. A cseh állampolitika, ha eddigi hegemonisztikus rendszerével fel nem hagy, ha a nemzetiség és az állam szétválasztását meg nem valósítja, a cseh-tót köztársaság jövőjét teszi kockára. Rádl fejtegetéseinek konklúziója tulajdonképpen az, hogy az állam jövő fejlődése, biztonsága érdekében mindeneelőtt belső pacifizmust kell megvalósítani, mert egy állam, melyben a többi nemzetek elnyomatnak és melyben az uralkodó nemzet a többiek ellen harcot folytat, saját létét veszélyezteti. Bennünket, akik e cseh állampolitikának elnemzetlenftési tendenciája ellen a világ közvéleménye előtt mindig felemeltük

¹ Gustav Peters: Der neue Herr von Böhmen. Eine Untersuchung der politischen Zukunft der Tschechoslowakei. — Berlin, 1927. 119 l.

² Dr. E. Rádl: Der Kampf zwischen Tschechen u. Deutschen. — Reichenberg, 1928. A szerző a prágai cseh egyetem tanára, könyvét német fordításban Peters német tanár adta ki. Ez a tény magában is, mint a könyv több helye is, rámutat a szálakra, melyek a csehországi németek és csehek közt szövődnek, s melyek magyar szempontból is figyelmet érdemelnek.

tiltakozó szavunkat, ez a könyv annál is inkább érdekel, mert szerzője, ámbár teljesen más vonatkozásban, a kisebbségi sérelmekre nézve ugyanazt mondja, amit mi. A cseh-tót köztársaság területén elkövetett magyar- és németellenes kisebbségi sérelmeket íme, cseh részről is megállapítják. Ez azért is fontos, mert eddig cseh részről a kisebbségek védelme érdekében még senki sem emelte fel szavát és a cseh külpolitika a kisebbségek panaszait mindig alaptalanoknak, célzatosaknak, irredenta jellegűeknek mondta. Rádl jelentőséges könyvének tartalmát a következőkben adom.

A NEMZETISÉGI problémát nem elvontan, hanem a német-cseh vonatkozások gyakorlati példáját boncolgatva, igyekszik megvilágítani. Szerinte a német-cseh viszony elmérgesedése a Palacky Ferenc liberalisztikus felfogásában interpretált történetírásra vezethető vissza, mely ma is uralkodik Csehországban. Rádl már előzőleg egy másik tanulmányában hangoztatta, hogy a cseh-német viszonylat egészen más értelmet kap, ha Palacky liberalisztikus felfogását a csehek elejtenék. Rádl ezen füzete nem talált visszhangra, mire ő mostani munkájának első két fejezetét két olyan kérdés történelmi feldolgozásának szenteli, melyek az első cseh-német ellentétekre és harcokra vonatkoznak és egészen más tanulságokat produkál, mint Palacky. E két fejezet kapcsán igyekszik tisztázni a cseh-német ellentét megvilágításához szükséges fogalmakat.

A cseh államelmélet német származású. Az államra, nemzetre, patriotizmusra vonatkozó cseh ideológia német gyökerű és Herderre, Fichtére vezethető vissza. A cseh és német nacionalizmusnak közös atyja van. „Csehtót nemzet“, „német nemzet“ testvérek, kiknek szülőhelye a német miszticizmus ködös területe. Herder és Fichte befolyása a cseh nemzetelméletre rendkívül nagy és végzetes. Ennek tulajdonítható, hogy a csehek többsége a cseh nemzet fogalmát egy teljesen hamis meghatározásban látja és képzelel el. Rádl erre vonatkozólag következőket mondja:

„Herder szerint a nemzet a család és törzs természetes folytatása, a Nyugat felfogása szerint szabad polgárok közössége, akik a törvények iránt, melyeket saját maguknak hoztak, lojalitással viseltek. Herdernél a nemzet biológiai és fajösztönökre épült, a nyugati nemzeteknél politikai és az észet követi. Herder filozófiája szerint a nemzet a természet alkotása és így ennek következtében az ember sorsát jelenti, a nyugati államoknál emberek alkotása, akik a társadalom legtökéletesebb szervezetére törekednek. Herdernél a néptörzs (faj) a nemzet tulajdonképpeni lénye, nyugaton tulajdonképpen az anyag, melyből keletkezik és amelyen kívül azonban máshonnan is anyagot szerez hozzá. Gondolkozzék csak a cseh olvasó arról, hogy milyen a felfogása a cseh nemzetéről!“

A herderi felfogást Fichte továbbfejlesztette, aki ugyancsak prófétája a német és szláv nacionalizmusnak. Schellingben is csak Fichte tanítványát látták a csehek és Schlegel Frigyes romantikus filozófiája, mely a nemzet valódi ismérvéül csak a nyelvet ismerte el, hálás talajra talált a cseheknél. Ez a náluk meggyökeresedett német filozófiai felfogás a mai napig érvényesül és az állam konszolidálását megakadályozza. A cseh renaissance előharcosai ezt választották munkájuk alapjául, Palacky ehhez ragaszkodott, Jirásek és Holacek írásai ezt a filozófiai felfogást tükrözik vissza és ma is az egész cseh nemzetiségi politika e körül forog. Sőt Masaryk is, akit Rádl rendkívül elnézően bírál, dacára annak, hogy ezen elmélet hibáit érezte és látta, nagyon sokban a herderi elméletnek hódol, mert számos tekintetben Palackyra támaszkodik. Rádlnak ezen megállapítása bizonyítéka annak, hogy Masaryk humanitási elmélete nem tiszta, hogy különösen szó és tett között nagy differenciák vannak és realizmusa (reálpolitikája) a herderi és liberalisztikus ideológiától van átszöve. Benyomásom az, hogy maga Rádl

sem tudott teljesen megszabadulni az általános cseh ideológiától, mert míg a cseh nacionalizmus hívei az állam biztosítását a nemzetegységben, a fajegységben látják és minden eszközzel ezt a nem létező egységet megvalósítani akarják, vagy pedig a fajegységet megcáfoló tényeket tagadják, nem akarják meglátni és az állami élet minden megnyilvánulásában agyonhallgatják, tehát az egységes faj, egységes állam princípiumát követik, addig Rádl az egységes terület, egységes állam tervét hangoztatja, ami éppen a cseh-tót államalakulás esetében sántít és éppen olyan erőszakolt, mint a másik elmélet, mert erről az alakulásról senki sem állíthatja, hogy egységes területű, tehát Rádl elméletét a cseh-tót államra csak abban az esetben lehet célszerűen és céltudatosan alkalmazni, ha a területét előbb egységessé tennék. Miképpen azonban fajilag is csak akkor lehetne egységessé tenni, ha az ott levő más fajokat nemzeti törzseikhez visszacsatolnák, éppen úgy területileg is csak akkor válhatik egységes egésszé, ha a más egységekhez tartozott és ezért a csehországi területi egységet gyengítő részeket eredeti egészükhez visszacsatolnák. A Rádl-elmélet nem tud addig a belátásig felemelkedni, mely kimondja, hogy az ifjú állam jövőjét csak úgy biztosíthatja, ha a nemzeti kérdések ballasztjától olyan módon igyekszik megszabadulni, hogy a cseh-tót köztársaság más fajoktól lakott, vagy a területi egységhez nem tartozó részeit visszaadja. Rádl e helyett a cseh-tót államterület mai és valóban tarthatatlan alakjának integritási elvéből indul ki és nemzeti autonómiákat, kollektív nemzetiségi jogelismerést ajánl, holott a mai területet a fajegység hazugsága alapján hasították ki. Rádl indítványai tulajdonképpen a fajegység hazugságának következményei, mert ha a békekonferencia előtt hangoztatott fajegység léteznék, Rádl elméletére nem is lenne szükség. Ennek következtében sokkal egyszerűbb eljárás lenne bevallani, miszerint fajegység nem volt és nincsen, az ezt megbontó és zavaró részekről meg kell szabadulni és akkor nem is lesz szükség mindenféle elméletre, neutralizálásra, melyek más területi és faji egységhez tartozó részek centrifugális erejét eliminálni úgysem tudják.

Rádl igen érdekes és tanulságos könyvéből a következőket idézem:

„A cseh-tót köztársaság alkotmánya abszolutisztikus úton, hadi jog (forradalmi jog) alapján jött létre; a háború alatt egy bizottmány alakult, mely a háború után is működött, miután a győzelmes nemzet végrehajtó szervévé nevezte ki saját magát. A német és magyar lakosságot háborúban legyőzött nemzeteknek tekintették és a törvényeket rájuk parancsolták. Sem közvetve, sem közvetlenül nem kérdezték meg őket, miképpen legyen rendezve viszonylatuk az államhoz. Az abszolutista tendencia olyan erős volt, hogy kísérleteket tettek arra nézve is, hogy tekintet nélkül az egyház érdekeire, az egyházi ügyeket rendezzék. Az állam érdeke állt első és döntő helyen: a németekben, magyarokban és a katolikus egyházban az állam ellenségeit látták és ezért azon a véleményen voltak az emberek, hogy ellenük az állam hatalmát ki kell használni.“ Az 1918 október 28-i első alkotmánytörvényről: „Egy véletlenség révén összeállított testület elrendeli, hogy ki legyen az egységes államakarat szerve!“ „A nép az egész államhatalom egyedüli forrása a cseh-tót köztársaságban“, így hangzik az alkotmány első §-a, amelynek tartalma homályos, mert sem közvetve, sem közvetlenül nem mondja ki, mit kell „nép“ alatt érteni. Az alkotmánylevél bevezetése kihirdeti, hogy „mi, a cseh-tót nép (vagyis csehek és tótok) azon leszünk, hogy ezt az alkotmányt és országunk összes törvényeit történelmünk szellemében végrehajtsuk“. Itt tehát nincsen szó a „nép“-ről, hanem csak a cseh-tót nemzetről, ami a nálunk használatos terminológia alapján nagy különbséget jelent. Másodszer: az alkotmányt nem a nép csinálta, azaz a nép által megbízott képviselők, hanem „a nemzet egyöntetű akarata“, tehát abszolutisztikus úton jött létre; miképpen is lehet tehát államunkban a nép az államhatalomnak egyedüli forrása?“

A szociáldemokrácia tévedéseiről: „Véleményem szerint a szociáldemokrácia abban hibázott, hogy nagyon is elragadtatta magát a háború utáni agitációtól; ez érthető ugyan, de nem helyes. Ez a párt annyira ment, hogy a csehekre és tótok», mint „államkötő elemekre“ vonatkozó elméletet is magáévá tette.

Ezek a szavak nemcsak annak a történelmi ténynek megállapítását jelentették, hogy a csehek alapították ezt az államot és a Habsburgok uralmáig annak birtokosai voltak, hanem azt is vallották, hogy' a csehek (és a csehekkel szabad elhatározásból egyenjogúsított tótok) ezen állam birtoklását jogosan igénylik Ilyen felfogás ellenkezik a szocialisztikus alapprogrammal.“

A kollektív jogokra vonatkozó fejezetben: „Magyarországnak a háború előtt igen szabadelvű alkotmánya volt. Az egyesnek ott szabadságában állt nemcsak tótul beszélni, hanem mindarról írni, amiről akart, sőt tót iskolákat is felállítani. Mint egyén szabad volt, mint tót azonban nem rendelkezett ezzel a szabadsággal, mert a tótság egy kollektívum, melyre az emberi jogok nem vonatkoznak. Ezért üldözték a tót szervezeteket, nem engedték meg a felvilágosító akciókat; az egyes tót azonban, akinek bátorsága volt, hogy jogait érvényesítse, személyére nézve jogait élvezte.“

„A cseh-tót alkotmány két eset kivételével csak egyéni emberi jogokat ismer.“ „Különösen szigorúan egyének a nemzetiségi jogok a köztársaság területén, a csehek és tótok jogainak kivételével, melyek a német ideológia származékai és ezért nem is tartoznak az emberi jog körébe.“

„A nyelvi jognak individualisztikus felfogása nyilvánul az 1920 febr. 29-i nyelvtörvény alakjában is. Ebben sem található egyetlenegy szó sem kollektív jogokról.“ „A törvény tárgya csakis az absztrakt „állampolgár“, semmi esetre a németek, magyarok stb. jogai.“

„Rendkívül csodálatos, hogy alkotmányunk, mely olyan időszak terméke, melyben a szocialisták döntő befolyással bírtak, a kollektívizmusnak nyomait sem tudja felmutatni; sem az egyházak, sem a nemzetiségek, munkások, fajok, nők és gyermekek jogai nincsenek benne meghatározva.“

A nemzeti emberi jogokról: „A nemzetiségi jog szükségképpen kollektív jog. Ezért az egész nemzet védelmezendő, nemcsak az egyén, aki védelmet igényel. Nem jöhet e kérdésnél tekintetbe az, vajjon egy néptörzs egészéről, vagy pedig csak egy részéről van-e szó.“

„A nemzetiségi jog kollektív jellege megköveteli továbbá, hogy nem „a nemzetiség, mint ilyen“ védendő, hanem megjelölt nemzetiségek jogai meghatározottassanak. A nemzetiségnek jogszerűnek kell lennie és ez csakis egy bizonyos nemzetiség lehet különleges szokásaival, igényeivel és eredményeivel. A st-germaini szerződésben használatos megjelölések: „etnikai kisebbségek“ és „nem csehnyelvű cseh-tót állampolgárok“ a tényleges viszonyoknak megkerülését jelentik, nehogy szükséges legyen a nemzetiségek jogait körülhatárolni. A cseh-tót köztársaságban meghatározott nemzetiségekről van szó: csehekről, tótokról, németekről, magyarokról, lengyelekről, ruténekről, zsidókról. Ezeknek a nemzetiségeknek a jogait kell meghatározni, azonban korántsem egy elvont formulával, hanem mindegyiknek speciális életszükségleteiből kell ennek kialakulnia. Ezek a nemzetek sem idegenek, sem telepesek, sem kisebbségek, melyek többé vagy kevésbé homályos törvények által az uralkodó nemzettel szemben megvédetnek, hanem az államnak alkotó egyedei. Míképpen fej, szív, végtagok a testhez tartoznak, úgy tartoznak államunkhoz csehek, tótok, németek és magyarok, mert valamennyi építményének egyenértékű elemeit alkotja.“ „A nemzetiségi jognak ezen elhatárolásából következik, hogy a nemzetiségeknek abszolút, anarchisztikus szabadságot nem engedélyezhet. A „nemzeteknek önrendelkezési jogáról“ alkotott ama felfogás, melyet a németek és az orosz kommunisták az összeomlás után hirdettek és mely szerint egy nemzetiség akkor szakadhat el az államtól, amikor csak akar — hamis. Egy szerződés kötelező és csak különleges körülmények között bontható fel egyoldalúlag; egy nemzet bizonyára fel is lázadhat az állam ellen, azonban ezt erkölcsileg meg is kell indokolnia.“

A Rádl elméletében a lóláb az önrendelkezési jogra vonatkozó részben található. A cseh-tót köztársaság területi egysége éppen olyan fiktív, mint a faji egysége. Mindkét egységelmélet megtagadja az Önrendelkezési jogot, már pedig ami nemzetiségi jog volt az összeomlás előtt és különösen cseh részről intenzív módon propagáltatott, az jog maradt az összeomlás után is. Önrendelkezési jogra tarthatnak igényt a nemzetek nemcsak a volt ausztriai monarchián belül, hanem a cseh-tót köztársaságban is. Ami pedig az ehhez szükséges erkölcsi indokolást illeti, ezt éppen Rádl könyvének adatai és az ebből leszűrte tanulságok adják meg. Rádl a nemzeti jogokra vonatkozó következtetéseinél megáll, majdnem megtorpan a fél úton a területi egység fogalma előtt és azt akarja elhithetni, hogy németek, magya-

rok, tótok, csehek olyan részei az államnak, mint a testnek a fej, szív, és a végtagok — a nélkül azonban, hogy megkísértené megvizsgálni, milyen ez a területi egység, ez a test. Ehhez a kényes kérdéshez nem nyúl hozzá, mert hiszen akkor elméletét aláásná. Ez a közös platform, melyen a faji egység és területi egység cseh propagálói az állam jövőjének biztosítása érdekében találkoznak és ugyanazt hirdetik, ámbar az államról alkotott világnézetük merőben különböző. Rádl is a cseh területekhez kapcsolt idegen ország-részek megtartását célozza, természetesen más módszerrel, mint például Kramárz. Végeredményben a cél ugyanaz, ámbar a szerződéselméleti államfelfogás berendezkedését, a nemzeti autonómiákat ajánlja. Bevallja, hogy a csehek, akik a háború előtt autonómisták voltak, ma a centralizmust védik, míg a többi nemzetek, a tótok, németek, magyarok, rutének az autonómiák hívei. A nemzeti autonómiák megvalósítását a nemzetiségek és az állam elválasztásában látja, miképen az Egyesült-Államokban állam és egyház különvált. Rádl korántsem gondol a nemzeti autonómiáknál területi autonómiákra is, tehát nem kíván föderációt. A területi egység szálait a területi autonómiáknak a nemzeti autonómiák útján való kirekesztésével akarja erősíteni. Éppen ebben rejlik elgondolásának bizonyos ravaszsága és különösen a magyarság szempontjából nem lehet korrektúrák nélkül elméletét elfogadni.

A legnagyobb súlyt Rádl a német nemzeti kérdés megoldására fekteti és bizonyos tekintetben osztályozza a nemzetiségi kérdéseket. A célszerűség és veszélyesség szempontjait követi az osztályozásban. Nemzeti autonómia alatt olyan államrendet ért, mely akkép szerveztetnék, hogy a nemzetiségek, „elsősorban tehát a csehek, tótok és németek az állam alkotó egyedeit képeznék“. Fejtegetéseiben többször említi, hogy a német kérdés a legveszedelmesebb, ennek következtében a legfontosabb is. A többi nemzetiségi kérdést negyed- és ötödrendűeknek tartja és talán az egész elgondolásnak ki nem fejezett része azt tartalmazza, hogy a német kérdés nemzeti autonómia által való megoldása után a többi kérdést sokkal gyorsabban lehetne rendezni. Hogy Rádl elmélete nem tudott teljesen emancipálódni a cseh hegemonizmus és nacionalizmus mentalitása alól, misem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor konkrét javaslatokat tesz, az engedményt politika fegyvertárából szedi eszméit. Szerinte a németek kulturális autonómiája elkerülhetetlen és „amíg a magyarok a szomszéd Magyarországon ismét erőre kapnak, a magyar lakosságnak is engedményeket kell adnunk“. Tehát a célszerűség és a veszélyességi szempont készletti sorrendszerű engedményekre. Nemzetiségi hivatal szervezendő a nemzetiségek ügyosztályaival, melyek a csehek, tótok, németek, magyarok stb. kulturális szükségleteiről gondoskodnának. Az iskolaügy olyképpen szervezendő, hogy az iskola az összes nemzetiséget az állam iránti hűségben felneveli ugyan, azonban minden nemzetiség jogkörébe tartozik a sajátos nemzeti szellemben való nevelés és tanítás. A nemzeti autonómia alapelve: a nemzetiségnek is, az államnak is megadni mindazt, ami őket megilleti. Az államnak a nemzetiségek nyelvén kell beszélnie. A nemzetiségi érzést, a faji összetartozandóságot a politikai nemzet eszméjével kívánja és gondolja tehát visszaszorítani.

Magyar szempontból Rádl elméletében nemcsak a területi egység szempontja kifogásolandó, hanem az ebből következő majorizálási célzat is, mely a magyar nemzeti kérdést az egységes cseh-tót köztársaságban negyedrangú kérdéssé degradálja. Rádl is jól tudhatja, hogy a magyar nemzeti kérdés Szlovénzskón és Ruszinszskón éppen olyan rangú probléma, mint a történelmi országokban a német kérdés. A magyarság tehát Rádl elméletét a nemzeti autonómiákról csakis a területi autonómiák keretein

belül fogadhatja el, vagyis olyan föderációban, melynek alkotó részei az ott lakó népeknek nemzeti autonómiát adnak és biztosítanak. Rádl azonban nem kívánja például Szlovenszko, hanem csak a tótok, magyarok, rutének nemzeti autonómiáját, míg a nemzetek szempontjából sokkal előnyösebb lenne a politikai értelemben autonóm Szlovenszko-ban a tótok, magyarok stb. nemzeti autonómiája, ő a területi egységgel kívánja az államegységet biztosítani.

„Vájjon a csehek és tótok egy nemzetet alkotnak-e, ez a kérdés nyelvi és szociológiai szempontból vita tárgya volt. Bármilyen nézetet is hirdetnek a szakemberek, azt az egyet azonban valamennyien koncedálják, hogy a csehek és tótok közötti rokonság nagy, különösen hasonlatos egymáshoz a cseh és tót nyelv. Mindenesetre e két néptörzs között testi és kulturális szempontból nagy különbségek vannak. A tót kisebb termetű, sötétebb arcszínű és a magyarsággal annyira rokon, mint a cseh a németséggel. Kulturális szempontból a tótok kevésbé mozgékonyak és nincsen érzékük a csehek racionalizmusa, ezzel szemben annál több a helyi dolgok iránt. A magyarokkal való ezeréves együttlétük társadalmi életükre befolyást gyakorolt.“ „A háború révén sikerült a két törzset egyesíteni. A cseh és tót politikusok azt vallják kevés kivétellel, hogy az egyesítés szükséges és egészséges volt. Viszont egyenletlenség uralkodik a végrehajtás módjai tekintetében: a csehek centralisták, a tótok az autonómia elérésére törekednek.“

„A csehek és tótok az alkotmány, törvények, hivatalok, kormányok által, nem pedig érzések által egyesületnek.“ „Csehországban azt a felfogást, hogy a nemzet a néptörzsből fejlődött, hamarosan elejtették; arra mutatnak most rá, hogy a „cseh-tót nemzet“ nem alapul ösztönön, hanem a jövő ideálját, programját alkotja, hogy szükséges lesz ezt a nemzetet előbb a csehek és tótok céltudatos, közös munkájával megteremteni. A tótok azonban ezt a céltudatosságot leigázásnak tartják, ők a herderi nemzeti eszmét vallják, követelik, hogy egy külön cseh és külön tót nemzet különböztetendő meg. A nyelvi, kulturális és vallási nagy különbségekre utalnak és ennek következtében a tót autonómiáért harcolnak.“

Rádl ez a fejtegetése mutatja legvilágosabban, hogy a cseh-tót nemzetre és nemzetegységre vonatkozó háborús propaganda mennyire valótlan eszközökkel, a tények elferdítésével dolgozott. Cseh-tót nemzet nem volt és ma sincsen, ahogyan cseh-tót nyelv sincsen, mint ezt Rádl meg is mondja: „egy külön cseh-tót nyelv nincs és a tótok joggal tiltakoznak e megjelölés ellen“. Minthogy pedig a cseh-tót nemzet megteremtése a jövő feladata, felveti Rádl a kérdést, hogy milyen demokratikus jupon rekesztik ki ebből a programból a németeket és magyarokat? Ha csehekből és tótokból lehet egy nemzetet alkotni, akkor lehet csehekből, tótokból, németekből, magyarokból is. Ha az alig kétfélmilliónyi tótság követeli a csehekkel való nyelvi egyenjogúsítását; ugyanazt követelheti teljes joggal a németség is, mely jóval számosabb, és a többi nemzetek is. Rádl érvelései és adatai igen tanulságos adalékokat szolgáltatnak azon már régen hangoztatott tételünkhöz, mely szerint a cseh-tót állam még meg nem alakult, csak az alakulási kísérletek korszakában leledzik.

A szerző bemutatja könyvének ötödik és hatodik fejezeteiben a németellenes cseh harc mai állapotát és annak eszközeit:

1. Védegyletek, melyek a nemzeti guerillaháborút folytatják és a német területek csehesítését célozzák. Valóságos mellékkormányt alkotnak, mely a tényleges kormánnyal egyetértve működik. A védegyletek következőképpen dolgoznak: német területeken cseh magániskolákat alapítanak. Ajándékok, előnyök segítségével megfelelő számú tanulókra tesznek szert. Cseh hivatalnokok kineveztetésével a tanulók létszámát annyira emelik, hogy az állami cseh iskolák szervezéséhez szükséges feltételeket elérik, ami esetleg a német iskolák bezárását eredményezi. A földreformnál a német földigénylők mellőzését forszírozzák, zárt német területekbe cseh telepéseket hoznak. A gyárak és munkaközvetítő helyeken a nemzetiségi arányszámok meghamisítását eszközözik. A népszámlálásnál a gazdaságilag gyengéket és politikailag határozatlanokat arra kényszerítik, hogy cseheknek vallják magukat. A hatóságoknál német tisztviselők elbocsátását viszik keresztül, a községi képviselőket cseh kezekbe juttatják stb.

2. Iskolák, melyek a politikai és nemzetiségi faarcok tárgyai és színhelyei lettek. „Milyen jogon — kérdi Rádl — tiltakoznak tanítóink az egyháznak az iskolákra gyakorolt befolyása ellen, amikor helyette a nemzetiségi viszályt hozzák az iskolába? Az iskola a gyermekeké és nem az illető terület politikusainak elcsépelet ideálfaie.“

3.Földreform, melyről a könyv kimutatja, hogy csak nacionalisztikus célolók szolgált és az állam gazdasági harcának egyik fegyvere saját lakoságának egyik része ellen, hogy a másik részt erősítse. Rádl szerint éppen a földreform önkényes végrehajtása miatt a nép az igazságba vetett hit helyett az erőszakba vetett hitet tartja magasabbrendűnek és ez nem maradhat következmények nélkül.

A cseh-német nemzetiségi harc ismertetése során részletes adatokkai megvilágítja az összeomlás előtti és utáni cseh álláspont közötti különbséget. Azelőtt a cseh renaissance-tól kezdve a összeomlásig a nemzetiségi egyenjogúsítást követelték, mihelyt azonban államukat kezdték alakítani, a humanitás, testvériség programját elejtették. Az új állam csakis saját hatalmának erősítésére hozott törvényeket. Az egyenjogúsítás elve helyett „a németek telepesek“-elv dominál a cseh nemzetiségi politikában. Ezt maga Masaryk is hirdette. A német terület germanizált cseh területnek deklaráltak. Rádl a mai cseh-tót politikai viszonyok vizsgálatánál arra a konklúzióra jutott, hogy „belátható időn belül a közvéleménynek olyan változása a cseheknél és tótoknál nem várható, mely a németekre és magyarokra nézve kedvezőbb lenne“.

A nyelvi harcra vonatkozó és általunk már ismert adatokkal kapcsolatban Rádl élesen elítéli azt, hogy a nyelvkérdésnek az állam olyan nagy fontosságot tulajdonít, mert hiszen a nyelv csupán kifejezési eszköz, a szellemnek egyik segédeszköze és az, aki belőle a tulajdonképpeni szellemet akarja csinálni, az materialista. A nyelvtörvényeknek a természetes és tényleges viszonyokat kell kifejezniük és nem szabad egy agresszív politika eszközeivé lenniök. Rádl követeli, hogy a német nyelv is államnyelvvé emeltessek. A magyar nyelvre vonatkozólag a következőket mondja:

„Azonban a magyar nyelv és kultúra is nagy jelentőséggel bír reánk nézve és a kormánynak előmozdítania kellene ezeket. Bőséges alkalmat kell nyújtani a magyar nyelv elsajátításához és ifjúságunknak lehetővé kellene tenni, hogy az iskolákban a magyar kultúra kiváló sajtátságaival megismerkedjék. Ez a követelés rendkívül népszerűtlennek fest, azonban megvalósítása több előnyt hozna államunknak, mint minden magyar dolognak léha elutasítása.“

Rádl felfogása mindenesetre óriási eltávolodást jelent a divatos cseh ideológiától és valóban elismerésreméltó az a tárgyilagos nyíltság, mellyel ő a magyar kultúráról nyilatkozik. A cseh politikai közvéleményben, különösen a sajtóban a magyar nemzettel, a magyar kultúrával kapcsolatos kérdések tárgyalásánál egészen más hanghoz, kifejezésekhez vagyunk hozzászokva. A rövidlátó gyűlölet, az elfogultság, az erősebb elbízott féktelenkedése, a győző hányivetisége és lenéző gesztusai ordítóznak mindig felénk. Ez az első konciliáns, komoly és tárgyilagos hang. Ilyen ellenféllel lehet vitába szállni, polemizálni, tárgyalni, mert itt úgy látszik ébreddez a belátás és az eszmék harcának lehetnek konkrét eredményei. Mindazonáltal reá kell mutatnom ismét a különbségre, melyet Rádl a német és magyar kérdés között felállított. A német nyelvet államnyelvvé kívánja emelni, a magyar nyelv és kultúra részére viszont csak engedményeket követel. Ez a különbség elméletének a területi egységhez való ragaszkodásából származik. Be kellene látnia azt, hogy cseh, tót és német államnyelv mellett közjogi szempontból a magyarság helyzete alig változnék, viszont ha a nemzeti autonómiákat politikai, területi autonómiák keretein belül valósítanak meg, akkor

a történelmi részekben az államnyelvnek cseh-németnek, Szlovenszón tót-magyaroknak, Ruszinszón rutén-magyaroknak kellene lennie. Csakis ez a megoldás felel meg a tényleges viszonyoknak.

Érdekes, hogy a cseh-német harc történetében Masaryk fellépésében bizonyos átmenetet lát a szélsőséges cseh nacionalizmus és a nyugati szerződéselméleti demokratizmus között, mely különösen a németiség elleni harcot igyekszik tompítani. Masaryk ingadozik a demokráciára vonatkozó két ellentétes felfogás között, nem tud egyenesen és őszintén a többségteória és a szerződés-teória között választani. A gyakorlatban a herderi világnézetnek hódol, nyilatkozataiban pedig gyakran a nyugati szerződésrendszer előnyeiről beszél. Masaryk herderi humanitáselméletével a többségi uralmat csupán enyhíteni, megnevesíteni akarja, de nem eliminálni és nagyon is eltér az angol szerződéselmélettől, vagy a francia emberi jogfelfogástól. A többségi demokrácia szellemét képviseli, mert Herder, Kant, Marx, valamint a cseh romantikus ideológia teljesen elfogulttá tették. Rádl találón taglalja a Masaryk-féle humanitási programot, mely a cseh nacionalizmusnak és az elavult 19. századbeli ideológiának csupán egyik alfaja. Ez szintén a többség hatalmának biztosítását célozza és az államot a „nemzeti jelleg kifejezőjévé“ akarja tenni, ami a sok nemzetű államban lehetetlenség. Rádl konklúziója Masaryk elméletével kapcsolatban a következő:

„A törvényeket a gyengék védelmére kell megalkotni, nehogy őket az erősebbek természetes túlsúlya agyonnyomja. Az eddigi tapasztalatok mutatják, hogy nálunk, az úgynevezett nemzeti (faji) állam eszméje közvetlenül meg nem valósítható, vagyis azon eszme, melynek alapján Csehszlovákia egy a csehek és tótok kulturális érvényesülését célzó államot alkosson, melyben a német és magyar lakosság csak megtűrt vendég legyen.“

Könyvének címe tehát egész bátran „A cseh-tót nemzeti állameszme csődje“ lehetne. Világos és éleseszű könyvének nagy hiánya az, hogy a területi egység = földrajzi egység problémáját és az ezzel összefüggő gazdasági, szociális kérdéseket nem vizsgálja, mert a nemzeti autonómiák sem tudnak egy erőszakolt területű államon segíteni, melynek részei földrajzi egységet nem alkotnak és melyek egymástól szociális és gazdasági szempontokban is divergálnak.

STEIER LAJOS